

اهمیت بررسی سوء مصرف مواد روانگردان در پزشکی قانونی

دکتر مهدی فروزش

متخصص پزشکی قانونی و مسمومیت ها

هیات علمی سازمان پزشکی قانونی

نکته بسیار مهم

در موارد مسمومیت، دو اصل را هرگز نباید فراموش کنیم:

- ۱- علیرغم مثبت بودن نتایج آزمایشات سم شناسی، حتی با سموم خطرناک، امکان دارد مسمومیت رخ نداده باشد. این حالت دلایل زیادی دارد که به آنها اشاره خواهد شد
- ۲- علیرغم منفی بودن نتایج سم شناسی، حتی با انجام سم شناسی کامل، احتمال دارد که مسمومیت با دارو، مواد و یا سموم رخ داده باشد. این مورد هم دلایل زیادی دارد که به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد.

با این توصیف چرا بررسی سم شناسی به ویژه مواد محرک در پزشکی قانونی ضروری است؟

- ▶ چون در اغلب موارد این گونه نیست و نتایج سم شناسی کمک کننده می باشد. به قول مرحوم پروفیسور یلدا شایع ترین ها، همیشه شایع ترین هستند و اگر این کار انجام نگیرد، ممکن است مسمومیت پنهان بماند یا برعکس بدون مدرک مستند و با تکیه بر بعضی شواهد احتمالی، به اشتباه مسمومیت قلمداد شود.
- ▶ گاهی، تشخیص مسمومیت در تعیین اوضاع و احوال پیرامون بیمار کمک کننده است. مثلاً مواد روانگردان و توهم زا در بروز حوادث و تصادفات یا استفاده از بعضی داروها برای بیهوش کردن افراد جهت تجاوز یا سوء استفاده و یا حتی حلق آویز کردن آنها و گمراه کردن سیستم قضایی و پزشکی قانونی.
- ▶ تعیین مصرف مواد و مسئله مسئولیت کیفری فرد
- ▶ تاثیر مواد مخدر در مرگ فرد

در این موارد چگونه می‌توان به تشخیص مطمئن رسید؟

- ▶ پزشک در برخورد با هر بیمار دچار کاهش سطح هوشیاری باید مسمومیت را به عنوان یکی از علل در نظر داشته باشد. برای این منظور پزشک علاوه بر توجه به یافته های مسمومیت در معاینه، نمونه های لازم جهت بررسی سموم تحت شرایط مناسب را به آزمایشگاه ارسال می کند و پس از دریافت نتایج آن، با در نظر گرفتن شرح حال، معاینه بالینی و نتایج آزمایشات به تشخیص می رسد.
- ▶ برای رسیدن به یک تشخیص مطمئن دانش کافی در خصوص نحوه مصرف، جذب، فارماکوکینتیک، دفع و تاثیرات داروها در بدن ضروری می باشد.

در این موارد چگونه می‌توان به تشخیص مطمئن رسید؟

- ▶ در بسیاری موارد علت مرگ تاثیر مستقیم مواد بر ارگان خاص بوده ولی نتیجه آن ممکن گمراه کننده باشد در مورد امفتامین ها:
- ▶ سقوط و تصادف
- ▶ نزاع
- ▶ سکته قلبی یا مغزی
- ▶ هیپرترمی
- ▶ رابدومیولیز و نارسایی کلیوی
- ▶ و....

راه حل؟

شرح حال و بررسی شرح مآقع:

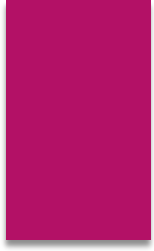
► یکی از اصول تشخیص صحیح، طبقه بندی اطلاعات به دست آمده است. توانایی درک و حذف اطلاعات غلط از اطلاعات صحیح برای نتیجه گیری مناسب از قابلیت‌های یک پزشک توانمند می باشد.

► قدم اول معاینه و نمونه برداری در اولین فرصت می باشد. خصوصا در مواردی که فرد متهم به قتل یا تجاوز، یا قربانی تجاوز بوده و بعدا در خصوص تاثیر دارو بر تصمیم گیری یا هوشیاری وی سوال خواهد شد.

- ۱- حفظ آبرو در موارد، اعتیاد، خودکشی و تجاوزات جنسی
- ۲- ناآگاهی اطرافیان از اعتیاد یا مصرف مواد فرد به خصوص در مورد افرادی که در اولین مصرف دچار مشکل شده اند.
- ۳- حفظ جان یا کمک به افراد دیگر خانواده
- ۴- احترام به بیمار یا متوفی
- ۵- احساسات مثبت یا منفی و همچنین میزان شناخت و دانش افراد و تاثیر آن بر شرح حال
- ۶- با قصد و نیت برای کمک به منافع شخص دیگر یا منافع شخصی

توجه به موارد زیر اهمیت دارد:

- ۱- سابقه بیماری، تصمیم به لاغری و مصرف دارو خصوصاً بیماریهای روانی
- ۲- سابقه اعتیاد
- ۳- سابقه خودکشی یا خود زنی یا افکار خودکشی
- ۴- مصرف داروهای نیروزا یا داروهایی که در بدنسازی کاربرد دارد
- ۵- آیا دارو یا مواد مال خود بیمار بوده یا فرد دیگر؟
- ۶- بعد از مصرف چه علائمی ایجاد شده و چه اقداماتی صورت گرفته؟ آیا مراجعه به پزشک یا بیمارستان داشته‌اند؟ اگر داشته‌اند چه اقدامات درمانی برای جلوگیری از جذب، سم زدایی، تشخیص و درمان صورت گرفته است؟

- ۷- نحوه مسمومیت احتمالی چگونه بوده است؟ مصرف تفنی، مصرف بیش از حد به قصد خودکشی یا به قصد دیگر کشی - نامعلوم
- ۸- اگر اسم دارو یا ماده را نمی دانند توصیف آن به چه صورت است؟ جامد - پودر - قرص - کپسول، رنگ و بوی آن چگونه بوده است؟ حجم آن در چه مقدار بوده است؟
- ۹- زمان مصرف و زمان شروع علائم کی بوده است؟ علایم چه بوذده است؟
- ۱۰- نحوه مصرف مواد، دارو یا سم چگونه بوده است؟ خوراکی، استنشاقی، تزریقی، پوست، از راه مقعد یا دستگاه تناسلی
- ۱۱- آیا در کنار بیمار مواد مخدر، ادوات مصرف مواد مخدر، دارو یا سم، یادداشت خودکشی، کارت شناسایی مربوط به بیماران خاص، عضویت در کلینیک ترک اعتیاد، کمپین های خاص، باشگاه های بدنسازی، لوازم خرد کردن یا هم زدن مواد و تهیه دارو وجود داشته یا خیر؟

معاینه :

- ▶ توجه به وضعیت کلی از جمله سن
- ▶ توجه به بهداشت فردی (معتادان و بیماران روانی)
- ▶ نوع پوشش
- ▶ چاقی بیش از حد (احتمال مصرف آمفتامین ها به قصد لاغری) و لاغری مفرط (کاشکتیک) عوارض ناشی از مصرف مزمن مواد از جمله آمفتامین ها،

در معاینات اختصاصی:

- ▶ توجه به آثار تزریق قدیم و جدید در اندام ها و کشاله ران ها
- ▶ وضعیت بهداشتی خصوصا دندان ها

چرا علیرغم مثبت بودن نتایج آزمایشات سم شناسی، امکان دارد مسمومیت رخ نداده باشد؟

۱- مواد محرک در حد غیر توکسیک مصرف شده باشند. در مواردی که آزمایشات به صورت کیفی صورت گرفته این مورد بیشتر اهمیت پیدا می کند، زیرا اظهار نظر دقیق ممکن نیست.

۲- علیرغم کشنده بودن دارو یا مواد مخدر برای سایر افراد، برای این بیمار غیر توکسیک یا حداقل غیر کشنده باشد. حتی در آزمایش های کمی که سطح دارو اندازه گیری می شود، توجه به این موضوع اهمیت دارد. در بعضی از افراد وابستگی و افزایش تحمل به دارو یا مواد دیده می شود.

۳- خطای آزمایشگاهی و مثبت کاذب شدن آزمایش.

چرا علیرغم منفی بودن نتایج سم شناسی احتمال دارد که فرد مسموم شده باشد؟

- ۱- نمونه جهت سم شناسی به صورت کامل برداشته نشده باشد. مثلاً ماده‌ای در خون است و ما نمونه ادرار را بررسی کرده ایم.
- ۲- آزمایش مربوط آن ماده انجام نشده باشد. عدم درخواست از آزمایشگاه، نبود کیت اختصاصی، حجم نمونه پایین و ...
- ۳- نمونه آزمایش به درستی جمع آوری، نگهداری، فرآوری نشده است.
- ۴- نوع آزمایش صورت گرفته اشتباه بوده است.

-
- ۵- خطای آزمایشگاهی و منفی کاذب شدن جواب آزمایش.
 - ۶- ماده در بدن ناپایدار است و به سرعت تجزیه شده و از بین رفته است.
 - ۷- به دلیل تاخیر در برداشت نمونه، ماده از بدن حذف شده است.
 - ۸ داروهایی که حجم توزیع بالایی دارند در بدن پخش شده و ممکن است غلظت کافی برای نتیجه مثبت در سم شناسی به دست نیاید.

راه حل:

- ▶ گرفتن شرح حال مناسب و انجام آزمایشات
- ▶ توجه کردن به یافته های مختصری که ممکن است با اندکی بی توجهی نادیده گرفته شوند .

تشخیص:

- ▶ آشنایی و توجه به روش مصرف، متابولیسم، تجمع و پخش، دفع کلیوی یا کبدی، برای تعیین نحوه و محل نمونه‌برداری ضروری است.
- ▶ اطلاع از زمان مصرف اهمیت دارد. مثلاً حشیش در خون ۴ تا ۸ ساعت ولی در ادرار در صورت مصرف کننده مزمن بودن تا یک ماه و در موارد مصرف حاد تا یک هفته قابل بررسی است.

بعضی مواقع از بررسی هایی غیر از سم شناسی می توان به وجود ماده سمی یا دارو در بدن پی برد. یا برای تشخیص احتمالی کمک گرفت:

- ▶ رادیولوژی: بادی پکرها،
- ▶ آسیب شناسی: نارسایی حاد کلیوی: عوامل رابدومیولیز مثل امفتامین
- ▶ خونریزی مغزی
- ▶ سکته قلبی